

Nr 119.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.; given Stockholms slott den 27 februari 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Herman Eriksson.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och folkhushållningsdepartementen anför chefen för handelsdepartementet, statsrådet Eriksson:

Till behandling föreligger fråga om anvisande av medel för utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar vid Adak i Malå socken av Västerbottens län.

Enligt hittills utförda undersökningar i Adakgruvan har den tillgängliga malmkvantiteten beräknats till omkring 750,000 ton. Enligt ett mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Bolidens gruvaktiebolag träffat legodriftsavtal, var till jag återkommer, förutsättes en mindre del av malmen skola utbrytas under tiden till utgången av år 1943.

Kommerskollegium har nu inkommit med ett förslag till utbyggnad av Adak i syfte att möjliggöra ökad brytning av kopparmalm därstädes. Med hänsyn till ärendets natur får jag i vissa delar hänvisa till handlingarna i ärendet, vilka skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

Genom beslut den 22 november 1940 bemyndigade Kungl. Maj:t kommerskollegium att för Kungl. Maj:t och kronan, i enlighet med ett av statens industrikommission efter samråd med kollegium framlagt förslag, träffa överenskommelse med Bolidens Gruvaktiebolag angående bearbetande intill utgången av år 1945 av staten tillhöriga inmutare- och jordägareandelar i vissa utmål inom dels Bjurforsfältet i Norsjö socken, dels Adakfältet i Malå socken och dels Rävliidenfältet i Lycksele socken, allt i Västerbottens län. Kungl. Maj:ts beslut anmäldes för riksdagen i proposition den 29 november 1940, nr 77. Enligt det av kommerskollegium den 30 december 1940 med bolaget ingångna avtalet överlåter staten å bolaget att med ensamrätt för statens räkning verkställa brytning av ifrågavarande gruvor. Avtalet, det s. k. legodriftsavtalet, innebär bland annat:

Bolaget skall för statens räkning ombesörja driften vid gruvorna med skyldighet för bolaget att till statsverket redovisa det överskott, som uppkommer å verksamheten, sedan bolaget tillgodoräknat sig ersättning enligt vissa grunder. Bolaget åtager sig att på statens bekostnad dels utföra erforderliga anläggningar för malmbrytningen vid gruvorna, dels omhändertaga malmens brytning, transport och anrikning. Behörlig krossning och anrikning skall i den utsträckning, som befinnes möjlig och lämplig, ske i bolagets anrikningsverk. Därest komplettering av maskinutrustning, anordningar och byggnader erfordras härför, skall staten bestrida hälften av sålunda uppkommande kostnader. För den krossning och anrikning, som sker i bolagets kross- och anrikningsverk, skall legodriften debiteras driftskostnaderna och så stor andel i dessa kross- och anrikningsverks förvaltningskostnader, fastighetsskatter och amorteringar, som motsvarar förhållandet mellan mängden i dessa verk behandlat rågods från ifrågavarande gruvor och den i samma verk totalt behandlade rågodsmängden.

I detta sammanhang vill jag erinra, att ifrågavarande legodriftsavtal för Adakutmålens vidkommande avsåg, att malm från nämnda utmål skulle fraktas med lastautomobil till Kristineberg för att anrikas i bolagets anrikningsverk därstädes, åtminstone till dess efter närmare utredning ett anrikningsverk eventuellt kunde komma att uppföras vid Adak.

På grund av den med det godkända legodriftsavtalet förenade skyldigheten för statsverket att tillhandahålla bolaget medel för utförande av anläggningar för malmbrytningen samt för anskaffande av vissa maskiner m. m. föreslog Kungl. Maj:t i förenämnda proposition, nr 77, 1940 års urtima riksdag att till Anläggningar för utnyttjande av vissa staten tillhöriga malmfyndigheter m. m. å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1940/41 under kapitalbudgeten, fonden för förslag till statsverket, anvisa ett reservationsanslag av 2,000,000 kronor. Berörda proposition bifölls av riksdagen (r. skr. nr 96). Genom beslut den 30 december 1940 hemställde Kungl. Maj:t till fullmäktige i riksgäldskontoret att, på rekvisition i mån av behov, ut-

betala nämnda anslag till kommerskollegium, som ägde använda anslaget för därmed avsett ändamål enligt de bestämmelser Kungl. Maj:t efter förslag av kollegium meddelade. Den 24 januari och den 9 april 1941 meddelade Kungl. Maj:t beslut angående användningen av anslaget. Av anslaget avsågs till anläggningar och anskaffningar vid Adak 300,000 kronor samt till komplettering av bolagets anrikningsverk vid Kristineberg för att möjliggöra anrikning jämväl av malmen från Rävliiden och Adak 98,000 kronor, utgörande kronans andel i kostnaderna härför enligt avtalet.

Vidare bör erinras, att i samband med legodriftsavtalet fråga uppkom om överlåtelse till staten av bolaget tillhöriga jordägareandelar i utmälen inom Adakfältet. Dåvarande departementschefen anförde härom i förenämnda proposition, att statligt förvärv av ifrågavarande jordägareandelar torde vara att föredraga framför den alternativa möjligheten, att arbetet inom berörda områden bedreves för statens och bolagets gemensamma räkning. Sedan emellertid kommerskollegium anmält, att bolaget vid fortsatta förhandlingar förklarat sig icke vara villigt att avhända sig sina ifrågavarande jordägareandelar men erbjudit sig att upplåta dispositionsrätten till dessa åt kronan intill utgången av år 1945 mot att kronan under samma tid erlade dels viss enligt avtal mellan bolaget och dåvarande markägaren vid inköp av ¹³/₄₈ av Adakutmålen till markägaren utgående royalty, dels ock därutöver till bolaget en lika stor royalty, bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 24 januari 1941 kollegium att med bolaget träffa överenskommelse enligt av bolaget erbjudna grunder.

I skrivelse den 29 januari 1942 har nu *kommerskollegium* i anslutning till verkställd utredning angående uppförande av ett anrikningsverk vid Adak hemställt om anvisande av 3,500,000 kronor för utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar därstädes.

I sin skrivelse erinrar kollegium till en början om förenämnda legodriftsavtal och om att malmen från Adak enligt detsamma avsetts skola transporteras till och anrikas vid bolagets anrikningsverk i Kristineberg. Kollegium hade med hänsyn till att det uppdrag att överväga riktlinjerna för igångsättande av gruvdrift beträffande kronans malmförekomster i Västerbottens län, som lämnats 1938 års gruvsakkunniga, ännu icke slutförts, i viss mån tvekat om lämpligheten av att nu framlägga förslag om utbyggnad av ifrågavarande anläggningar. Det nuvarande ansträngda läget i avseende på tillgodoseendet av landets kopparförsörjning nödvändiggjorde emellertid enligt kollegii mening, att frågan nu upptoges till prövning, så att icke ett längre uppehåll i kopparmalmsleveranserna från Adak inträdde, sedan den nu under brytning varande dagmalmen tillgodogjorts. Kollegium anför vidare härom:

En omständighet, som aktualiserat frågan om uppförande av ett anrikningsverk vid Adak tidigare än från början beräknats, är den förändring på transportväsendets område, som nuvarande krisläge medfört. Sålunda torde med hänsyn till svårigheten att erhålla nödiga transportmedel och de väsentligt ökade kostnaderna för landsvägstransporter Adak—Kristineberg förut-

sättningarna för lönsamheten av ett anrikningsförfarande vid Adak blivit åtskilligt gynnsammare än tidigare i jämförelse med anrikning i Kristinebergsverket.

Kostnaden för malmtransporterna under år 1941 från Adak till Kristineberg har uppgått till cirka 10 kronor 50 öre per ton, varav omedelbart torde framgå, att — även om anrikningsförfarandet i det större verket vid Kristineberg bör beräknas bliva något lägre än i ett mindre verk vid Adak — åtgärder så snart som möjligt böra vidtagas för att uppföra ett anrikningsverk vid Adak. Därtill kommer, att fortsatta undersökningar anses hava påvisat ytterligare malmkvantiteter i trakten, och, då malmen fortsätter utöver hittills undersökta områden samt antydningar till något förhöjd kopparhalt visat sig, kan man nu räkna med en större malmkvantitet som underlag för ett anrikningsverk än tidigare.

Kollegium anser det vara konstaterat, att malmtillgången vid Adak är tillräckligt stor för att uppförandet av ett anrikningsverk därstädes med en avverkningsförmåga av 50,000 ton rågods per år skall kunna tillrättas. Med tanke på de ännu ofullständigt undersökta fyndigheterna i omgivningen bör verket enligt kollegii mening planeras så, att dess kapacitet kan fördubblas utan allt för stora kostnader. De igångsatta undersökningarna angående möjligheten att förse verket med erforderligt vatten från den närbelägna Skeppträskån äro visserligen icke ännu avslutade, men enligt vad kollegium inhämtat synes det sannolikt, att vattentillgången skall visa sig vara tillräcklig för verket. Kommerskollegium anför vidare:

Den i samband med legodriftsavtalet av den 30 december 1940 uppgjorda planen för omedelbart utnyttjande av Adak för produktion av kopparmalm tog sikte endast på tillgodogörande av den närmast dagen befintliga malmen, varför anordningarna utförts relativt enkla och endast för nämnda arbete. Skall en dubbelt så stor brytning planeras för en längre tid och till stort djup, erfordras utom det förut berörda anrikningsverket betydande anläggningar både ovan och under jord, varjämte bostäder måste beredas åt både arbetare och tjänstemän.

Det nu befintliga schaktet, som går ned till 160 meters nivå, är icke användbart för den ifrågasatta större uppfordringsmängden men torde lämpligen kunna nyttjas för tillförsel av fyllnadsberg vid brytningen av de olika malmerna. Det nya schaktet bör placeras längre västerut och avsänkas till 280 meters djup.

Enligt en, på anmoden av kommerskollegium, av Bolidens Gruvaktiebolag uppgjord beräkning skulle en utbyggnad av anläggningarna i Adak i nämnd omfattning på sätt närmare framgår av kollegii framställning draga en kostnad av 3,415,000 kronor, varav 415,000 kronor till industriella anläggningar, 345,000 kronor till bostäder, 950,000 kronor till maskiner och inventarier, 209,000 kronor till tillredningar i dagen, 642,000 kronor till tillredningar under jord, 365,000 kronor till ofördelade kostnader under byggnadstiden och 439,000 kronor till utjämning och oförutsett, utgörande 15 procent av i det föregående nämnda belopp, samt 50,000 kronor till utökning av bolaget tillhöriga centrala anläggningar i Boliden, utgörande statens andel i kostnaderna härför enligt legodriftsavtalet. Kostnadsberäkningen vore, framhåller kollegium, icke grundad på någon i detalj utformad plan eller uppgjorda ritning-

ar men torde dock få anses giva en tämligen fullständig uppgift om de belopp, som erfordrades för att Adakgruvan skulle kunna iordningställas för drift på längre sikt. Med hänsyn till de talrika osäkra faktorerna torde beloppet emellertid böra avrundas uppåt till åtminstone 3,500,000 kronor, varav 500,000 kronor torde böra vara tillgängliga innevarande budgetår. Tiden för anläggningarnas och tillredningarnas utförande hade beräknats till två år under förutsättning av tillfredsställande tider för maskinleveranserna.

Över kommerskollegii framställning hava utlåtanden avgivits av Sveriges geologiska undersökning den 14, av statens industrikommission den 18 samt av 1938 års gruvsakkunniga den 19 februari 1942. Såväl myndigheterna som de sakkunniga tillstyrka framställningen.

Sveriges geologiska undersökning anför:

Den genom ämbetsverkets hittills utförda arbeten inom Adakområdet påvisade tillgången av kopparmalm är till kvalitet och kvantitet sådan, att den under ordinära fredsförhållanden motiverar en anläggning av ifrågasatt omfattning. Med hänsyn till att nuvarande svårigheter beträffande rikets kopparförsörjning kunna befaras fortsätta även efter det att Adaks för dagbrytning tillgängliga malmkropp helt uttagits, finner ämbetsverket det av de grunder, vilka åberopas i kommerskollegii framställning, högeligen tillrådligt att nu igångsätta åtgärder för säkrande av underjordsbrytning och anrikning inom malmfältet, helt oberoende av förhållandet att en oväntat snabb återgång till fredsförhållanden sannolikt skulle medföra ett mycket starkt prisfall på koppar. Ämbetsverket finner det vidare välbetänkt att utföra schaktet på plats och till djup, som av kommerskollegium förordas, samt att uppföra anrikningsverket för en årlig kvantitet ingående gods om 50,000 ton, med tillvaratagande av möjligheterna för dess eventuella vidare utbyggnad till fördubblad kapacitet. Beträffande den i kollegii hemställda berörda frågan om vattentillgången i Skeppträskån har ämbetsverket den 12 februari 1942 utfört en uppmätning, som gav en siffra om 1,200 minutlitrer, vilket är tillräckligt för anrikningsverkets behov.

Statens industrikommission anför till en början följande:

Industrikommissionen har vid sin bedömning av kommerskollegii förslag till en början uppställt frågan, huruvida en utvidgning av driften vid Adakfältet kan vara motiverad med hänsyn till det sannolika försörjningsläget i fråga om koppar vid den jämförelsevis avlägsna tidpunkt, då nyanläggningarna tidigast skulle kunna tagas i bruk. De av kommissionen hittills planerade åtgärderna för utökning av den inhemska kopparproduktionen äro avsedda att verka inom en närmare liggande tid. I nuvarande läge synes det emellertid synnerligen ovisst om kopparförsörjningen inom en tidrymd av två år kan komma att undergå någon väsentlig förbättring genom importens återupptagande. Kommissionen kan därför i princip tillstyrka kommerskollegii förslag om fortsatt malmbrytning inom Adakfältet.

Kommissionen ingår härefter närmare på frågan om lönsamheten av ett anrikningsförfarande vid Adak. Vad först angår *transportkostnaderna* erinrar kommissionen härvid, att frågan om platsen för malmens anrikning av kommerskollegium bedömts huvudsakligen med hänsyn till nuvarande svårigheter inom transportväsendet och att kostnaden för rågodsets transport mellan

Adak och Kristineberg under år 1941 av kollegium uppgivits till 10 kronor 50 öre per ton. Kommissionen fortsätter:

Det måste i nuvarande läge anses osannolikt, att tillgången på lastbilar och särskilt på gummiutrustning till sådana i längden kommer att tillåta landsvägstransport av de stora malmkvantiteter, varom här är fråga. En anrikning på platsen av rågodset skulle emellertid väsentligt minska behovet av transportmedel. En kvantitet av 50,000 ton av ifrågasatt malm ger nämligen vid anrikning omkring 7,500 ton slig, vilket betyder en minskning av transportarbetet med omkring 85 procent. I nuvarande prisläge skulle alltså transportkostnaden kunna reduceras med omkring 9 kronor per ton rågods till omkring 1 krona 50 öre, varvid förutsatts att sligen transporteras med bil till lämplig plats vid en linbana mellan Kristineberg och Boliden.

I fråga om *drifts- och anläggningskostnaderna* för det ifrågasatta anrikningsförfarandet vid Adak anför kommissionen bland annat:

Kostnaderna för anrikningen torde, som kollegium anfört, komma att ställa sig något högre i ett mindre verk i Adak än i det större Kristinebergsverket.

Även de fasta kostnaderna för anrikningen torde komma att bli högre i Adak än i Kristineberg. Storleken av dessa kostnader vid anrikning i Kristinebergsverket kan för närvarande ej bedömas. Kommissionen har däremot sökt bilda sig en uppfattning om storleken av motsvarande kostnader vid anrikning i det föreslagna verket i Adak. Kapitalkostnaderna för anrikningen vid Adak hava därvid beräknats till sammanlagt 2 kronor 87 öre per ton i anrikningsverket genomsatt rågods, därvid det investerade kapitalet fördelats lika på hela den beräknade malmkvantiteten.

Sammanfattningsvis beräknar kommissionen kostnaden för det ifrågasatta anrikningsförfarandet vid Adak till 11 kronor 37 öre per ton rågods. Kommissionen framhåller, att marginalen mellan en kostnad av 11 kronor 37 öre och de nuvarande kostnaderna för rågodsets transport till och anrikning i Kristinebergsverket syntes vara betryggande samt att anrikningskostnaderna i Adak komme att ytterligare minskas för det fall, att även annan malm bearbetas i detta verk.

Industrikommissionen vitsordar i fortsättningen den planerade utbyggnadens betydelse för kopparförsörjningen samt framhåller, att genom uppförandet av ett anrikningsverk i Adak uppkommer i Kristinebergsverket en ledig kapacitet, som kan utnyttjas för anrikning av malm från andra fyndigheter. Slutligen uttalar kommissionen, att hinder för tillverkning av erforderliga maskiner och apparater inom den av kommerskollegium beräknade tidrymden av två år ej syntes föreligga vare sig med hänsyn till materialtillgång eller arbetskraften.

1938 års gruvskakning framhålla angelägenheten av att den inhemska produktionen av koppar under nu rådande brist på denna metall uppdrives till största möjliga kvantitet samt anföra:

Inom de skilda malmkropparna förekomma delvis rikare och delvis fattigare partier. Även om den rikare malmen skulle kunna tillgodogöras direkt genom smältning, torde ett rationellt bearbetande av fyndigheten kräva, att även de relativt fattigare delarna av densamma i samband med brytningen av de rikare partierna tillvaratagas. För tillgodogörandet av den fattigare mal-

men är ett anrikningsverk emellertid nödvändigt. Kostnaderna för utbyggnad av gruvan under nuvarande kristid bliva visserligen oproportionerligt höga, men enligt en av Bolidens Gruvaktiebolag utförd kalkyl skulle förutsättning finnas för att kostnaderna för anläggningarna vid nu gällande kopparpris skola kunna förräntas och amorteras, varjämte någon vinst torde kunna påräknas.

De sakkunniga hade icke kunnat ingå på någon granskning av de framlagda kostnadsberäkningarna, men de sakkunniga utginge från att dessa i huvudsak vore riktiga. Beträffande organisationen av gruvedriften vid Adakgruvan ville de sakkunniga konstatera, att densamma genom legodriftsavtalet med Bolidens Gruvaktiebolag överlåtits till bolaget till och med utgången av år 1945. De sakkunniga saknade därför anledning att ingå på denna fråga, om vars förutsättningar efter utgången av år 1945 man för närvarande saknade möjlighet att bilda sig en säker uppfattning.

Av den lämnade redogörelsen framgår att det mellan kronan och Bolidens Gruvaktiebolag ingångna legodriftsavtalet för Adakutmålens vidkommande förutsätter allenast en jämförelsevis mindre produktion malm under två år. Brytningen avser endast uttagande av den närmast dagen befintliga malmen, varför anordningarna för brytningen utförts mycket enkla och endast med tanke på denna brytning. Anrikningen av den brutna malmen sker i bolagets anrikningsverk vid Kristineberg, dit rågodset fraktas med lastautomobil.

*Departements-
chefen.*

Vid den tidigare behandlingen av spörsmålet om säkerställande av landets kopparförsörjning ansågs frågan om uppförande av ett anrikningsverk vid Adak böra upptagas till prövning först i ett senare sammanhang. Den förändring på transportväsendets område, som nuvarande krisläge medfört, och det ansträngda läget i fråga om kopparförsörjningen ha emellertid aktualiserat denna fråga tidigare än beräknat. Av industrikommissionens utlåtande framgår att genom en utbyggnad av Adak den årliga koppartillgången skulle ökas såväl direkt som indirekt.

Enligt industrikommissionens beräkningar skulle kostnaderna för ett anrikningsförfarande vid Adak under angivna förutsättningar kunna beräknas utgöra 11 kronor 37 öre per ton rågods, inklusive kapitalkostnad och kostnad för viss transport av sligen. Nuvarande transport- och rena driftskostnader för anrikningen vid Kristineberg synas kunna beräknas till omkring 16 kronor 50 öre per ton rågods. Såsom industrikommissionen anfört, skulle kostnaden för ett anrikningsförfarande vid Adak ytterligare minskas för det fall, att även annan tillgänglig malm anrikas vid Adak. Den minskning av anrikningskostnaderna, som vinnes genom att förlägga anrikningsförfarandet till Adak, hänför sig helt till transportkostnaderna, medan driftskostnaden beräknats bliva något ökad.

Under nuvarande förhållanden skulle sålunda anrikning vid Adak bliva ekonomiskt gynnsam. Hur det ekonomiska utfallet av driften vid Adak kan komma att ställa sig, när tillförseln av koppar utifrån ånyo blir fri, kan för

närvarande svårligen bedömas. I betraktande av den utomordentliga betydelsen av att kopparförsörjningen under rådande förhållanden såvitt möjligt hålles uppe, torde dock ovissheten beträffande de framtida ekonomiska konsekvenserna icke få tillmätas avgörande betydelse.

Jag delar således den uppfattningen, som kommit till uttryck hos de i ärendet hörda myndigheterna, att en utbyggnad av anläggningarna vid Adak bör komma till stånd på sätt kommerskollegium föreslagit. Mot de preliminära kostnadsberäkningarna, slutande å ett avrundat belopp av 3,500,000 kronor, synes ej vara något att erinra. Med hänsyn till angelägenheten av att utbyggnaden snarast möjligt påbörjas, torde, såsom kommerskollegium föreslagit, 500,000 kronor av det föreslagna beloppet böra upptagas å tilläggsstat till den löpande rikstaten och återstoden upptagas på riksstaten för nästa budgetår.

Under åberopande av vad sålunda anförts, hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.* under kapitalbudgeten, fonden för förlag till statsverket,

dels å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 500,000,

dels ock för budgetåret 1942/43 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 3,000,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Åke Hartvig.